

و.رگ.انی کت.ب.ک و استکردن.وی ه.ی.ک ... نوری ک.ریم

خ.ریکی و.رگ.انی کت.ب.کم ب. ناوی "م.ژووی زمان — کن.ی.ک ب.ناو شو.ن و کاتدا The History of Languages ل.لای.ن ت.ر. یانس.ن Tore Janson، ب. زمانی ئینگلی (ئینگلیزی) نووسراو. کت.ب.ک. باس.کی م.ژوویی زانستی. س.بار.ت ب. پ.یدابوونی زمان، پ.ر.س.ندن، ج.راو.ج.ربوون و ن.مانیان.

خو.ندن.وی د.ق.کی و.ها و و.رگ.انی ب. س.ر زمان.کی تر، قوو.بوون.وی.کی ز.ر ز.تر د.خواز.ت ل. و.رگ.، ک. شای.نی ب.راوردکردن نیی. ب. خو.ندن.وی.کی ئاسایی ه.ر ک.س.کی تر. ل.م ش.و. خو.ندن.وی.دای. ک. ه.ند.ک جار و.رگ. پ.ی د.بات ب.و ه.ان.ی ک. نووس.ر.ک د.یانکات. ئ.م قوو.بوون.وی. ل. د.ق.ک و و.رگ.انی ب. زمان.کی تر، ب.پ.ی دوور و نزیکیی ک.لتووری و جوگرافیایی ن.وان ه.ر دوو زمان.ک، ک.م تا ز.ر ه.میش. هاو.ی. ل.گ.گ. گرفتگ.ل.کی ز.ر، ب.تایب.تی ئ.گ.ر.ب.تو د.ق.ک. نووسراو.ی.کی ف.لس.فی یان زانستی ب.ت، ک. ه.م خ.یان و ه.م زاراو.کانیان ب.رد.وام ل. نو.بوون.و.دان. ش.ن. ئ.م گرفت.ان. ز.ر ک.مترن ل. د.قی .مان.کدا یان ه.ر نووسراو.ی.کی تر، ک. ز.ر ک.متر زاراو.ی زانستی ل. خ. د.گ.ر.ت. ت.گ.یشتن ل. د.قی زانستی و ف.لس.فی ئاسان نیی. ب.یانکردنی بیر و ب.چوون ئاسایی ب. 'ل.وان.ی.'، 'یت.د.چ.ت'، 'ئ.گ.ر'، 'ئ.گ.ر.نا' ... د.رد.ب.در.ن و .ست.کانیان ب.ز.ری م.رجین. ئ.و زاراوان.ی ک. ئ.م. ب. کوردی ف.ریان بووین، ز.ر جار .گ.ر د.بن ل. ت.گ.یشتنی د.ق ب. زمانی ب.گان، ب. تایب.تی ل.م بواران.دا. ب.ی. ب. ب.ر.و.و.بوون.و. ل.گ.گ. ئ.م س.ختیان، من ج.خت ل.س.ر ئ.و. د.ک.م، ک. د.ب.ت ئ.م ج.ر. د.قان. ل. زمانی ژ.د.ریی.و. و.رگ.در.ن. س.ر زمانی کوردی و ل.م پ.یو.ند.دا، و.رگ. ب.لای.نی ک.م.و. ب.س.ر دوو س. زمانی ئ.و.روپیدا توانایی بشک.ت ب. ت.گ.یشتنی ه.م.لای.ن. و ب.د.سته.نانی زانیاری.

هیچ ک.س.ک نکوولی ل.و. ناکات، ک. زمانی کوردی ل. ووی ه.نبان.وش.و. vocabulary ز.ر ه.زار، ب.م.ام تا ج ئ.نداز.ی.ک ه.زار، ئ.و کات. د.رد.ک.و.ت، ک. و.رگ.ک.د.ست د.دات. و.رگ.انی د.ق.کی زانستی یان ف.لس.فی ل. زمان.کی و.کو ئینگلیی ئ.وپ.ی

[illegible][illegible]

ئەو كەتەبى ئىستا خەرىكى و رەگە ئانيم، نووسەر لى ساى 2012 دا نووسىويەتى. بى ئىم كەتەبى بىر رەووم لىگە بىشەك لى ناو و زاراۋى ھەققى فەرھەنگى كوردى لى بىرامبەر ھاۋىتە ئىنگلىيە كانىندا، بىيە ئاستىكردنەۋە كانى من تەنبا ئەو وشە و زاراۋە ھەققى دەرگەتەۋەكە لىم و رەگە ئاندا ھاۋىتون، ئىمە لىلايەك و لىلايەك تەرەۋە، ئاستىكردنەۋە كانىم بىيە زمانى ئىنگلىيە، ۋەك زانستىترىن زمانى جىھانى، ۋە رەۋە ھا بى ئىم مەبەستە، كەكەكە زەرم لى زمانى سۈيدى و رەگرتوۋە (زمانى سۈيدى نەك تەنبا يەكەكە لى زمانە ھىندو ئەۋروپىيەكان، بىيەكە لىگە زمانى ئىنگلى سەر بى يەك گروۋپى زمانىن).

واک خوځنده ر د یېښت، ئم ه ځانې هڼ، بښک ل و وش و زاروان د
 د گرتو، وکی تر باقیه ک یان دندو ل لگ ځاوت
 ئینگلیه کانیان. بگومان د بټ جیاوازی د نځانی نوان زما نی
 ئنگلی و کوردی ل بچاو بگر ل و رگ ځاندا. هروها ئوانی
 من ل م نووسراو ی دا وک نمون ټماژ یان پد ک م، تیا بښکی
 بچوکن ل و ل و رگ ځان ک دا هاتوون. بگومان وش و زاروان تر
 زرن ک ت نانت ل ناو ئم کت ی دا نهاتوون. ئو نمونا نی من

لـر دا هـناومن، بـ ئو مـ بـستـش، كـ خوـنـر بـزانـت بـ
استـكـردنـو وـيان چ وـاـكارـكم گـرتـتـ بـر.

ئـم وشـ و زاراو هـاـنـى فـرهـنـگـى ئـنگـلى — كوردى لـ بـوارى
زماـنـهـاـنـيدا، دـبن بـ دوو دـستـو:

دـستـى يـكـم: ناوى وـات، شار و شوـن.

'Finland' لـ فـرهـنـگـى كوردـيدا بـ 'فـينـلـنـدا' وـاتا كـراو،
استـتر بـوترـت 'فـينـلانـد'. 'Holland' بـ 'هـلـلـنـدا' وـاتا كـراو،
دروستـتر بـوترـت 'هـلـلـاند'. 'Spain' بـ 'ئـسـپـانـيا' وـاتا كـراو،
دروستـتر بـوترـت 'سـپـانـيا'. 'Sweden' بـ 'سـويد' وـاتا كـراو،
دروستـتر بـوترـت 'سـويدن'. هـر ناوـكـى هـاـنـى ئـم دـستـى، تـا
ئاستـكـى زـر لـ دـربـيـنى وردى بـ چـوونـكان يان بـبـتـ
هـى لـ كـدانـو وـى هـاـنـى لـلـاى خوـنـرـان، دـكـرا وـكو زـر ناوى تـرى بـ
هـاـنـى وـرگـهـدارو هـروا پـشتـگو بـخـرانـا.

دـستـى دووـم: ناوى زماـنـهـاـنـى.

ناوهـاـنـى بـ هـاـنـى زماـنـهـاـنـى، لـگر بـوون لـو وـى مـن بـتـوانم
بـيرو بـ چـوونى زانـستى ئـم كـتـبـ، بـ كوردى بـيان بـكـم. بـئـم
استـكـردنـو وـانـ بـ مـن ئاستـم بـو وـى نووسـراو، بـ دروستى
وـرـيگـهـم سـر زماـنى كوردى. ئـم كـارـكـ دـبـت هـر ئـيمـ بـكرـت،
لـ بـر هـر هـيـك بـت نـاكرـت دوا بـخـرت.

دـكـرت پـيتى 'ى' كـ دـبـت بـ پـاشـگـرى ناوـك، ئـماژ بـت بـ ناوى
زماـنـك. هـر وـكو 'ska' لـ زماـنى سـويدـيدا، بـ نمـوونـ 'kurdiska'
كـ بـ وـاتـاى زماـنى كوردى دـت. بـئـم لـ زماـنى ئـنگـليـدا دـكـرت،
چـنـد پـاشـگـر هـبـن كـ ئـماژ بـن بـ ناوى زماـن. وـكو:

— 'ish' لـ ناوى زماـنى 'Kurdish': 'كوردى'. 'Swedish': 'سويدى'.
'Turkish': 'توركى'.

— 'ian' لـ ناوى زماـنى 'Norwegian': 'نـروـيـجى'. 'Russian':
'رووسى'. 'Italian': 'ئـتـالى'.

— 'ese' لـ ناوى زماـنى 'Chinese': 'چـينـى'. 'Japanese':
'جاپانى'. 'Maltese': 'ماـلتى'.

— 'ic' لـ ناوى زماـنى 'Arabic': 'عـرـبـىـك'. 'Turkic': 'توركيك'.
'Germanic': 'جـرـمـنـىـك'.

— ...

— يان دـكـرت هـيچ پـاشـگـر كـى نـبـت بـ ئـماژ كـردن. وـك 'Khmer':

‘خمەر’، ‘Sanskrit’ : ‘سانسکریت’، ‘creole’ : ‘کرئول’،
 هەر يک لایم وشان، بې نمونې ‘Swedish’، ‘Russian’، ‘Japanese’، ...، د کرېت واکو ټاوانو بکار بهنرېت لگې ناوې
 وېات، گېل، کلتور، زمان ... بېام واک ناو ټنیا بې واتای ناوې
 زمان دېت. بې بې هەر يک لایم وشان دېت واکو ناو وېرېگې درېت
 سېر زمانې کوردی، کې ئېگېر وېها نېبېت، ئېوا هېو دېردېچېت. ئېم
 يېکېکې لېو هېلانی کې فېرهنگې زمانې کوردی ټېکېوتووې. بې
 نمونې ‘scottish’ هېم ناوې و هېم ټاوانو، واک ناو بې واتای
 ‘زمانې سکېتې’ دېت، کې لې فېرهنگې کوردیدا بې ‘ئوسکوتلېندی’
 واکو کړاوې، بېام واک ټاوانو بې واتای ‘سکېتلاندي’ دېت واکو
 ‘scottish people’ : ‘خېکې سکېتلاندي’ و ‘scottish government’ :
 ‘حکومېتې سکېتلاندي’.

يېکېکې تر لېو هېلانی کې لې ناو فېرهنگې زمانې کوردیدا هېي
 ئېوېي، کې ناوې زمان لې ناوې وېاتېو وېرگېراوې، لې جياتې ئېوېي
 لې ناوې زمانو وېرگېرېت. هېر چېند لې چېند حاټېکې کېمدا، ناوې
 زمان لې ناوې وېاتکېو وېرگېراوې واک ‘فېنېنسي’ : ‘french’ لې
 ‘فېنېنسا’ : ‘France’، يان بې پېچېوانو، ناوې وېات لې ناوې
 زمانو وېرگېراوې. هېرچې چېنکې بېت زمان ناوې تايېت بې خېي
 هېي، دېبېت ئېو وې بکار بهنرېت، ئېتر لې هېر شتېکېو سېرچاوېي
 گرتېت.

ئېوېندي بېم وېرگېلانی دېگېتېو، ناوېلانی زمان بې ناوې
 وېاتېو يان وېرگېلانی وشکې واک ټاوانو واک لې جياتې ناو، لې
 زېر بواردا دېبېتې مایېي هېي، کې لېرې ټامارې بې چېند
 دانېيکیان دېکېم:

— ‘Finnish’ لې فېرهنگې کوردیدا لې پېيوېند بې ناوې زماندا بې
 ‘فېنلېندی’ واکو کړاوې. لې استیدا دېکرېت بېيېن، ‘هاوېاتيېکې
 فېنلاندې’ (ئېگېر ناوې وېاتکې بې دروستې بنووسېن)، ‘پېرلېماني
 فېنلاندې’ يان ‘سوپای فېنلاندې’ يان هېر شتېکې کې بې وېاتي فېنلاند
 بگېتېو، بېام ‘زمانې فېنلاندې’ بوونې نيې، بېکېو ‘زمانې
 فېني’، ‘زمانې سويدي’، ‘زمانې سامې’، ... هېي. هېر واکو چېن
 ‘زمانې عراقې’ بوونې نيې، بېکېو ‘زمانې کوردې’، ‘زمانې تورکې’،
 ... هېي. هېروېها ‘زمانې بېریتاني’ نيې، بېکېو ‘زمانې ئېنگلې’
 هېي کې يېکېکې لېو چوار زمانې سېرکېيکې بېریتانیا.

— ‘portuguese’ لې فېرهنگې کوردیدا بې ‘پورتوگالي’ واکو کړاوې،
 کې دېکرېت لې ناوې وېاتکېو، ‘پورتوگال’، وېرگېرا بېت، بېام ئېم

زمانه له گټلېک وټا تانی تردا قسې پدې کرټ و زمانې ټسمې و زمانې دایکې څټکټکانیان، په نمونې له بېټازیل، بېټ ناکرټ بېک زمان بټ، بټټام ناوی جټراو جټری هټ بټ بټی ناوی ټو وټا تټی کټ ټټدایټ، بټټکو دټ بټ بټ 'پورتوگی' وټر بگټ درټ و ټوسا دټ کرټ بو ترټ، 'پورتوگی پورتوگالی'، 'پورتوگی بټازیلی'، هر وټکو چټن دټټین، 'ټینگلی بټیتانی'، 'ټینگلی ټوسترالی'، ...

— له کټ تایی سټدې ټټټمدا، څټټکی باشووری سکټندینافیا بټ ناوی 'دان' له بټشگټلټکی ټټټهټټاتی ټینگلاند نیشتټجټ دټ بټت و هټټټشټی داگیرکردنی تټواوی ټینگلاند دټ کات. بټ دټوټستان وټی ټټم هټټټشټیټ، ټانگلټکان و ساکسټټکان کټ له وټو پټش ټینگلاندیان داگیر کردبوو، پاشانشینی څټیان تټدا دامټزراندبوو، بټ زمانې ټینگلی دټدوان، بټرټیټکیان پټکټټنا بټ ناوی 'بټرټی ټینگلی' له بټرامبټر 'بټرټی دانی'، 'بټرټی دانی' له وټو هټتبوو چونکو دانټکان بټ زمانې دانی دټدوان، 'دانی' وټک زاراوټیټک له ټینگلیدا دټ بټ بټ 'danish' و له فټرهټنگی کوردیدا وټک زمان بټ 'دانیمارکی' وټا کراوټ. بټگومان ټټگټر بټم پټی ټټم زاراوټیټ وټا بکرټ، خوټنټر بټ هټټټدا دټ بات.

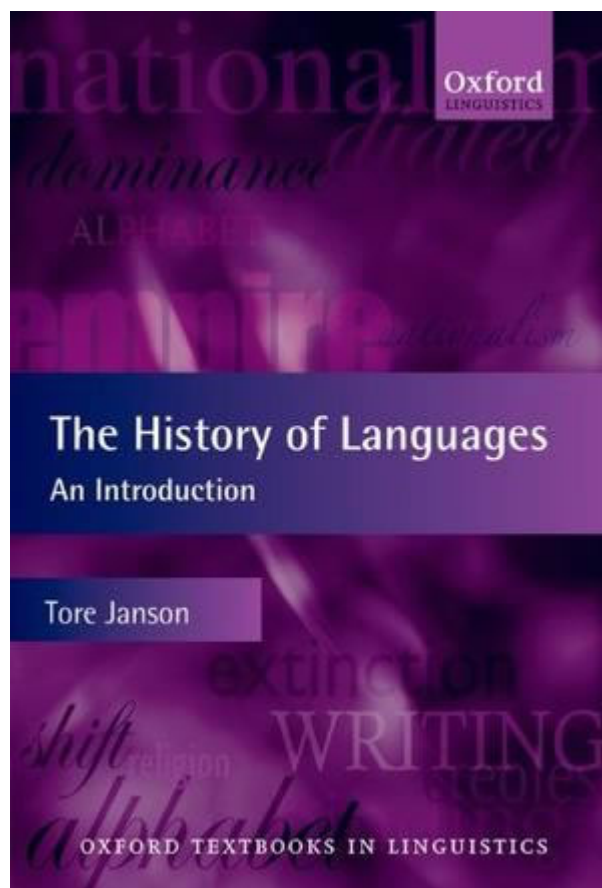
— ناوهټټانی زمانټک بټ ناوی وټا تټوټ، له زټر بټری هټر زټری حاټټ تټکاندا ټټگری دروست دټ کات بټ بټدواچوونی ټټچټټکی زمانټکټ، چونکو دټشټت دروستکردنی وټات دیاردټیټکی زټر نوټ بټت له چاوی ټو زمانټی کټ تټیدا قسې پدې کرټ.

— ...

هټټټیټکی تری فټرهټنگی کوردی ټوټیټ، کټ هټندټک ناوی زمانې بټ هټټټ وټرگټټدراوټ. بټ نمونټ، 'English' بټ 'ټینگلیزی' وټا کراوټ کټ دټ بټ 'ټینگلی' بټ، هر وټک چټن 'Turkish' مان کردووټ بټ 'تورکی'. هټروټها 'Spanish' بټ 'ټیسپانی' وټا کراوټ کټ دټ بټ 'سپانی' بټ.

دټ کرټ زمانټک له سټردټمانټکدا بټ ناوټک بټیان کرا بټت، بټټام پاشان له ټاکامی گټټانټکی زټر بټسټریدا، ناوټکی گټټابټت وټک ټټماژټیټک بټ فټرمی مټدټرنی ټو زمانټ. بټ نمونټ، 'Englisc' ټینگلیسک' فټرمی دټرینی زمانې ټینگلی 'English' ټینگلیش'ی مټدټرنټ. هټروټها 'Scyttisc' سکټتیسک' فټرمی کټنی زمانې سکټتی 'Scottish سکټتش'ی مټدټرنټ. هټروټها بټ هټمان شټوټ 'Pyhtisc پیکتیسک' و 'Pictish پیکتی' ناوی فټرمی کټن و تازټی زمانټکټیټ. هټندټک زمان کټ له سټردمانټکی زوودا، بټ ناو ناوچټگټلټکی زټر بټرفراواندا بوونیان هټبووټ، له ټاکامی گټټان و گټشټکردنټکی زټر،

زاراواکانیان بوون ب زما نی سربخا ی جیا ل یی. ب نمونہ
'Turkic تورکیک' فرمی ک نی زما نی تورکی 'Turkish تورکیش' ی
م دیرن، بام ئم فرم ک نی گروویکی (خزانکی) زما نی
پکده نیت، ک 35 زمان ل ئستادا ل خ دگرت و زما نی تورکی
م دیرن یی کک لوان.

ه ر وک 'جرمیک Germanic' ک فرمکی دیرنی زما نی جرمنی
م دیرن و هروها چکی گ لک زما نی تر و کو ئینگلی، سویدی،
نرویجی، ... بام مرج نیی ه موو زما نکانی ئستا فرمی کانیان
ه بت، ب نمونہ زما ن مانسییکانی و کو فنیسی، سپانی،
پورتوگی، ... ک ل زما نی لاتینی و سرجاویان گرتوو. هروها
ه ندرک زمان ه ن ب فرم ک نکی خیان ماون ت و
گ انکاریکی و هیان ب س ردا ن هاتوو، ک و کو فرمگ لکی نو
ناویان به نرت. ب نمونہ، 'عربی Arabic' ک ه ر ئ و فرم
ستانداردی نووسینی ه ی وک ه زار و چوار س د سا ل و ویش، ب
هی لکاندن ب ئاین و، س رری ای ئ و ی ل ئا خاوتندا ل
ناوچ یی ک و ب ناوچ یی کی تر گ انکی زری ب س ردا هاتوو، تا
ئستک ک ل گفتوگ دا تگ یشتن ل یی کتری ئاسان ن بت. هروها
زما نی 'ئایسلانڈیک Icelandic'، ئیتر ل بر ه ر ه یی ک بوو بت،
پرری ن س ندوو و ب فرم ک نکی ماو ت و.

دکړت له زمانې ټینګلیدا، پاشګرۍ پټی 'c' به ناوې زمانېک،
 ټماژ به به فېرمېکې کېنې ټو زمانې و / یان ناوې ګرووېک له
 زمان، وېک ټوې له سېرېو د ردېکېوت. به ګومان نابېت ټو
 چاوې وانیېمان له فېرهېنګۍ کوردې هېت، وېرګېانې به هېموو ټم
 ناوې زمانې هېت، به ټام ټوې سېرې، ټګر وېرګېانې به هېر
 یېکېک له ټم جېرې ناوانې کړدېت، ټوا ټم پاشګرې پشټګو خستوو،
 وېک ټوې هېر بوونې نېت. به نموونې، 'Turkic تورکیک' و
 'Turkish تورکیش'، هېر دووکیان وېک یېک به 'تورکي' واتا کراون.
 'Germanic جرمنیک' و 'German جرمن' ی به 'زمانې ټماني کېن'
 و 'زمانې ټماني نو' واتا کړدوو. هېروها 'Slavic سلاویک' ی به
 'سلاوی'، 'Icelandic ایسلانډیک' ی به 'ایسلانډی' و 'Arabic
 عربیک' ی به 'عربیک'.

به وېرګېانې ناوې فېرمې زمانېک، ناکړت وشې 'کېن' و 'نو' به
 کار بهېنرېت، چونکو به کارهېنې وشې 'کېن' به فېرمېکې زمان،
 مېرچ نیې به واتاې بهت کې ټو زمانې فېرمې 'نو' ی هې و
 هېروها پېچېوانېکېشی ټست. پېشپاری من ټوې، ټو پېت
 پاشګرې 'c' له بېرچاو بېرېت و ټینجا پاشګرې 'ی'، کې ټماژ یې
 به ناوې زمان، بلکه نېرېت به وشېکېو. به وېشېوې 'Germanic
 جرمنیک' به 'جرمنیکي' واتا دکړت، 'Slavic سلاویک' به
 'سلاویکي'، 'Icelandic ایسلانډیک' به 'ایسلانډیکي'، 'Englisc
 ټینګلیسک' به 'ټینګلیسکي'، 'Arabic عربیک' به 'عربیکي'، ...

وېکو له سېرېو به یانم کړدوو، له ټینګلیدا ګلېک ناوې زمان هې یې
 کې هېچ پاشګرېکیان پېو نیې وېک ټماژ یېک به ناوې زمان. له
 واکړدنې ټم جېرې ناوانېدا، فېرهېنګۍ کوردې پاشګرې 'ی' ی
 لکاندوو به هېر دانې یېکیانېو. به وېشېوې، 'Khmer خمېر' ی
 کړدوو به 'خمېر'، 'Sanskrit سانسکریت' ی به 'سانسکریتي'،
 'creole کرېول' ی به 'کرېولی'، ... من ټم به هې ټم دېزانم و
 پېشپارم ټوې، کې ټم جېرې ناوانې وېکو خېان بېان بکړن،
 به به پاشګرې 'ی'، فېرهېنګۍ سویډیش هېر وای کړدوو.

وېرګېانې ټم کتېبېم ټواو کړدوو، به ټام جارې نېمناردوو به
 چاپکړدن. ناوې ټو زمانې کې له کتېبېکېدا هاتوون و له
 فېرهېنګۍ کوردیدا به بېچوونې من، به هې واتا کراون، به پېی ټم
 واکړې سېرېو ټستم کړدوونې ټو. دکړت کېسانېک هې بن،
 له ګې ټو پېشپارانې مندا نې بن یان پېشپاری باشتریان به ټم
 ټستکړدنېوانې هېت. مې بېست له نووسینې ټم وتارې ټوې،

خوێندەران ئاگادار بکەم و، کە هەر بەرزێک لەم پەیوەندیدا هەر
سەرنج و پەشنیارێکی هەیە ئاگادارم بکات و، زەر مەمنوون دێم.
دەکرێت لەم گایانەو پەیوەندی بە منەوە بکەت.

ئیمیل ئێدەر: nourikarim52@yahoo.com فەیسبۆک: Nouri Karim.
دەکرێت لەو پەشنیار و استەکردنەوانەی من کردوومن، زەر سەركەوتوو
نەبم، بەلام بە دانیاییەو دەتوانم جەخت لەسەر ئێوە بکەم، کە
بەم هەوانەی ئێجم داو، تەواوی تەگەشتە زانستیەکانی ئێم
کتێبەم گەیاندوو بە خوێندەوانی کوردیزمان. و هەر ئێم هەبە بوو
منی و لەکرد پەی بەو هەوانەی فەرھەنگی کوردی بێم و دەستبکەم بە
استەکردنەوان. لە کەتاییدا پەم خەشە ئێو سەرنجەش بدەم، ئێم
هەو و کەشەکانی من بە استەکردنەوانی ناوی بەشەک لەم زمانانە
بەپەیمانی ئینگلی، بە مەبەستی هەرچی زۆتر زانستیکردنی زمانە
کوردییە. لە دوور و نزیکەو هیچ پەیوەندیەکی بەو هەو وەوای حکومەتی
هەرەمی کوردستانەو نییە بە پەراوەزخستنی زمانە کوردی، لە گە
بە ئینگلیککردنی فەرکاری و زمانە خوێندنەو لە باخچەی منداڵان و
خوێندنەکاندا، کە تاكو ئێستا گەشتەتە پەلی دوو می قەناعی
بەنەوتی.

وێرگە: نوری کەریم

19.3.2018